

УГОДИ ТА МЕДІАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Светлічний І. В., Светлічна Д. І., Светлічна М. І.

ВСТУП

Відновне правосуддя безпосередньо пов'язане з протидією і запобіганням злочинності та розглядається як інструмент протидії злочинності, але з деяким розмежуванням між цими концепціями. Консистентно, запобігання злочинності може бути фокусом відновного правосуддя, тому слід підкреслити, що відновне правосуддя розглядається як один з правових інструментів, спрямований на протидію та запобігання злочинам, який ефективніше працює стосовно неповнолітніх та молодих людей.

Концепція відновного правосуддя емпатична на відновленні порушених соціальних зв'язків і гармонізації стосунків між потерпілими, правопорушниками та суспільством. “Відновне правосуддя дозволяє не лише покарати злочинця, а й зменшити шкоду, завдану злочином, забезпечити примирення через конструктивний діалог учасників конфлікту. Цей підхід включає в себе процеси медіації, переговорів і угод, які допомагають усім сторонам знайти спільні рішення та відновити справедливість. Відновне правосуддя акцентує увагу на відновленні зв'язків між людьми, зменшенні рецидиву та сприянні соціальній інтеграції правопорушників, а також на підтримці потерпілих”¹.

Медіація, в контексті даного дослідження, є одним з інструментів з арсеналу відновного правосуддя, що застосовується на практиці у кримінальному процесі під час обговорення сторонами угоди про примирення з потерпілим або угоди про визнання винуватості з прокурором (в разі відсутності потерпілого, якщо правопорушенням завдано шкоди лише суспільним інтересам), які укладаються відповідно до глави 35 кримінального процесуального кодексу України².

Зазначимо, що в усіх культурах світу існують традиції, подібні відновному правосуддю, адже цінності, такі як добровільне відшкодування шкоди, надійність, гідність і гармонія, що базуються на

¹ Співвідношення угоди про примирення та медіації в кримінальному процесі відновного правосуддя щодо неповнолітніх / І. В. Светлічний та ін. «ГРААЛЬ НАУКИ». 2024. № 44. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.10.2024.010>.

² Светлічна О., Светлічний І. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 28–31. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6>.

почутті справедливості та взаємодопомоги, є універсальними. Ці універсальні цінності важливі для емоційного виживання людей і дозволяють жити “без постійної загрози насильства”³. Згідно з визначенням відновного правосуддя, наданим Консультативною місією ЄС, відновне правосуддя може позитивно впливати на поведінку людей та зміцнювати громадянське суспільство у всьому світі⁴.

Як зазначає психологія, людина за своєю природою не є ідеальною і має недоліки. Кожна людина за певних обставин може вчинити правопорушення. Проте, кожна людина прагне не лише до виправдання своєї поведінки, а й до того, щоб подобатися іншим, відчувати любов, а відтак почувати себе гідно в суспільстві⁵.

Розглянемо згадані категорії в їх взаємозв’язку. Любов – це не тільки емоційний стан, але і глибинна сутність, яка проявляється через доброту, прощення, співчуття і турботу. Вчений епохи Відродження Парацельс стверджував, що найважливішою основою ліків є любов. З давніх часів люди уявляли бога в монотеїстичних релігіях як джерело ідеальної, безумовної любові. “Любов прощає”, – зазначає християнське богослов’я, і це також стосується правопорушень. Тобто, повертаючись до вищесказаного, для того щоб почувати себе гідно в суспільстві людині, яка вчинила правопорушення, необхідно прощення, любов, відновлення стосунків. “*Коли ми свої гріхи визнаємо, то Він вірний та праведний, щоб гріхи нам простити, та очистити нас від неправди всілякої*” [1 Івана 1:9] (підкреслено авторами). Таким чином, доведено, що згідно загальноновизнаного тексту Біблії, результатом визнання гріхів, тобто, визнання факту правопорушення самим правопорушником (термінологією відновного правосуддя) є прощення, тобто звільнення від покарання. Цей умовивід, як буде показано далі, імплементований і в сучасну концепцію відновного правосуддя щодо неповнолітніх.

Коран також наголошує на важливості прощення та покаяння, говорить про милосердя і прощення грішників, як умову входження колишнього грішника до Раю. До прикладу, у сурі 39:53 сказано: “*Воістину, Аллаг прощає всі гріхи. Воістину, Він – Прощаючий,*

³ Светлічний І. В., Светлічна О. В. ДЕЯКІ ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-85>.

⁴ Переваги відновного правосуддя як альтернативного способу розв’язання конфліктів – вебінар КМЕС — EUAM Ukraine. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-presents-benefits-of-restorative-justice-as-a-new-way-of-solving-conflict/>.

⁵ Співвідношення угоди про примирення та медіації в кримінальному процесі відновного правосуддя щодо неповнолітніх / І. В. Светлічний та ін. «ГРААЛЬ НАУКИ». 2024. № 44. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.10.2024.010>.

Милосердний”. Коран підтримує покаяння і обіцяє прощення тим, хто щиро розкаюється. У сурі 19:60 вказано: “..які покалися, увірували й робили добро – вони ввійдуть до Раю”.

Крім того, щодо помсти, відплати або принципу Таліону (око за око), у сурі 42:40 Корану зазначено: “..відплатою за зло є таке ж саме зло! Та якщо хто простить і встановить мир, винагорода його буде за Аллагом! Воістину, Він не любить несправедливих!” (переклад Михайла Якубовича).

Виходячи з вищенаведеного можемо встановити, що найважливіші для суспільства історичні тексти, Біблія та Коран, визначають необхідність визнання своїх помилок і щирого каяття як умову для отримання прощення. Прощення правопорушників (грішників за теологічною термінологією) людським судом співвідноситься з актами божественного милосердя і справедливості, а покаяння (каяття) є ключовим для очищення від гріхів, тобто відновлення в термінології відновного правосуддя.

Важливо зазначити, що християнство і іслам мають різні теологічні основи і уявлення про Бога, проте “обидві світоглядні традиції поділяють подібні моральні принципи щодо прощення і покаяння”⁶.

Аналіз концепцій відновного правосуддя в країнах Сходу потребує окремих наукових досліджень. Водночас, на думку авторів, застосування відновного правосуддя в східних країнах ґрунтується на інших історико-культурних передумовах, ніж у континентальній Європі та Америці. Зокрема, слід звернути увагу на ісламські відновні практики. Так, палестинська традиція сульха, інтегрована в ісламське правосуддя та є одним із прикладів сучасних інструментів примирення, що можна назвати “міжособистісне відновне правосуддя”⁷.

Таким чином доведено, що відновне правосуддя також може слугувати ефективним правовим механізмом у протидії злочинності, надаючи правосуддю спрямування на відновлення соціальної справедливості та примиренні, як вважають автори “за рахунок

⁶ Светлічний І., Ахмаді А., Светлічна М. ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ СХОДУ: ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 179–182. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-34>.

⁷ Співвідношення угоди про примирення та медіації в кримінальному процесі відновного правосуддя щодо неповнолітніх / І. В. Светлічний та ін. «ГРААЛЬ НАУКИ». 2024. № 44. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.10.2024.010>.

використання певного способу вирішення кримінальних ситуацій і цей інструмент є ефективним, в першу чергу, стосовно неповнолітніх”⁸.

1. Переговори, угоди та медіація за участю неповнолітніх

Як зазначалося вище, підхід, що лежить в основі концепції відновного правосуддя надає правопорушнику можливість визнати факт правопорушення та завдяки переговорам відновити стосунки, відновити справедливість, відшкодувати завдану шкоду, чим принести користь суспільству в цілому.

Переговори (*англ. – negotiations*) є найпростішою формою вирішення спорів, в якій беруть участь дві або більше сторін без третіх осіб (посередників) для досягнення домовленостей з спірних питань. Вони лежать в основі всіх консенсуальних способів врегулювання спорів, включаючи медіацію. У літературі розглядають моделі, стратегії та стадії переговорів.

“Модель переговорів” означає стандарти поведінки сторін. Відповідно до усталених підходів, виокремлюють дві основні стратегії: змагальну та інтегративну. Змагальна стратегія зосереджена на інтересах учасників, незважаючи на потреби іншої сторони, і є найпоширенішою у правових питаннях, де кожна сторона намагається “максимізувати” свої вигоди.

У випадку змагальної стратегії буде вірно зазначити, що переговори – це процес, у якому виграш однієї сторони означає програш іншої. Це такі позиційні торги, де сторони фокусуються лише на своїх інтересах, ігноруючи потреби опонента, що призводить до підходу «виграв-програв» (win-lose). Критика змагальної стратегії зводиться до її негативного впливу на якість результатів переговорів, оскільки вона ускладнює досягнення домовленостей, які задовольняли б інтереси обох сторін через можливі маніпуляції та відсутність ефективної комунікації.

На відміну від цього, інтегративна стратегія розглядає спір як спільну проблему і акцентує увагу на врахуванні інтересів усіх учасників. Ця стратегія передбачає визначення точок дотику між сторонами та зближення їхніх позицій, спираючись на справжні інтереси. Метою є максимізація спільного виграшу, що дозволяє знайти рішення, які задовольняють обидві сторони, і реалізувати підхід «виграв-виграв» (win-win). Інтегративна модель переговорів є основою сучасних консенсуальних методів альтернативного вирішення спорів. Практично, обидві стратегії часто комбінуються для досягнення максимального

⁸ Светлічна О., Светлічний І. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 28–31. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6>.

ефекту на різних етапах переговорного процесу, залежно від характеру спору та його важливості.

Інтегративна модель ведення переговорів є основою сучасних консенсуальних методів альтернативного вирішення спорів. У практиці зазначені стратегії переговорів зазвичай комбінуються для досягнення найкращих результатів на різних етапах переговорного процесу та в контексті різних спірних питань, що залежать від характеру конфлікту.

Згідно з дослідженими джерелами, існує дві основні моделі переговорів: 1.Позиційні переговори. Щоб максимізувати свій вииграш, сторони зазвичай займають крайні позиції і приховують інформацію про те, на якому рівні готові домовитися. Угода може бути досягнута лише через поступки з обох сторін. 2.Переговори за інтересами. Головною ідеєю є те, що для кожного інтересу можуть бути декілька варіантів вирішення, що їх задовольняють. Цю модель також називають гарвардським методом⁹.

Дослідження Кравера¹⁰ вказують на різні етапи переговорного процесу, такі як підготовка, основна сесія переговорів та постпереговорний етап. Переговори можуть відбуватися як безпосередньо між сторонами, так і через представників. Участь професіоналів у переговорах має свої переваги, зокрема в забезпеченні конфіденційності та запобіганні виникненню нових конфліктів.

На практиці можуть бути реалізовані як прямі переговори – безпосередні зустрічі сторін, так і переговори, що ведуться через представників.

Ці теоретичні основи переговорів можуть бути використані в рамках кримінального провадження в практичних аспектах, які ми розглянемо нижче.

Зокрема, кримінальне законодавство України містить норми, які передбачають можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за умовою примирення з потерпілим. Згідно зі статтею 46 Кримінального кодексу України (далі – КК), особа, що вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (за виключенням певних видів правопорушень), може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона досягла примирення з потерпілим і відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду. Щире каяття та добровільне відшкодування збитків також можуть бути враховані як пом'якшуючі обставини (ч. 1 ст. 66 КК України) та

⁹ Fisher R., Ury W. *Getting to Yes. Negotiating Agreement Without Giving In.* New York : Penguin Books, 1983.

¹⁰ Craver Ch. B. *The Negotiation Process. American Journal of Trial Advocacy.* 2003. Vol. 27. P. 271.

впливають на призначення покарання (ст. 69 КК України), а також можуть бути основою для звільнення від покарання (ч. 4 ст. 74 КК України) або для умовного звільнення (ст. 75 КК України).

У кримінальному процесі техніки прямих переговорів за інтересами можуть бути застосовані у контексті укладення угод, зокрема угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим (глава 35 КПК). Такі угоди можуть укладатися у випадках кримінальних проступків або нетяжких злочинів, а також у випадку приватного обвинувачення, за винятком справ, пов'язаних із юридичними особами, які вчинили кримінальні правопорушення. Угода може бути ініційована потерпілим, підозрюваним або обвинуваченим. Кодекс дозволяє укладати угоди про примирення як самостійно, так і за участю захисника чи інших осіб, погоджених сторонами.

Крім того, гарвардська модель переговорів (“переговори за інтересами”), стала основою для інших альтернативних методів вирішення спорів, зокрема медіації, що може бути використана у кримінальних справах відповідно до Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року¹¹.

Не секрет, що медіація стає необхідною, коли конструктивний діалог між сторонами вже неможливий. Окрім цього, слід зазначити приклад практичного застосування цих підходів, який можна вважати національним досягненням у імплементації відновного правосуддя – пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», затверджений наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України¹², який успішно діяв з 2019 по 2024 рік, та в липні 2024 року був розвинутий та переформатований до проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (наказ від 22.07.2024 № 2176/5/501/176)¹³. В Україні впровадження принципів відновного правосуддя в наш час є важливим кроком у реформуванні

¹¹ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>

¹² Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 21.01.2019 р. № 172/5/10: станом на 12 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

¹³ Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 22.07.2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text>.

системи правосуддя згідно вимог Ради Європи та ефективним засобом зменшення повторних правопорушень, особливо серед неповнолітніх.

В Україні законодавство визначає медіацію як добровільну, конфіденційну процедуру, за допомогою якої сторони намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом переговорів. Метою медіації є обговорення та пошук найкращого способу вирішення складних конфліктних ситуацій. Успішною медіація є тоді, коли досягається конкретна угода, погоджена всіма сторонами конфлікту. Медіація має суттєві відмінності від судового розгляду та інших способів врегулювання конфліктів. Судові процедури часто є тривалими й затратними, тоді як медіація пропонує швидший та економніший варіант вирішення спору.

Медіація в кримінальному судочинстві має ряд переваг: оптимізація судового процесу, зменшення кількості апеляцій та підтримка жертви, що створює умови для ефективного вирішення конфліктів.

Як показано вище, в наш час медіація є поширеним інструментом у правових системах багатьох країн. Кожна країна має своє власне регулювання медіаційних процедур та підходи до їх розуміння і застосування. Важливість медіації також сприяла розвитку міжнародного співробітництва в цій галузі, що призвело до створення документів, які встановлюють міжнародні стандарти медіації.

Серед документів, що визначають стандарти медіації, можна виділити Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (“Пекінські правила”), які рекомендують низку процедур, що мають медіаційний характер. Іншими важливими документами є Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів, що передбачає використання неофіційних механізмів врегулювання, включаючи медіацію. У рамках міжнародного співробітництва на Конгресах ООН були розроблені кілька документів, що визначають стандарти медіації, серед яких Каракаська декларація 1980 року і Бангкокська декларація 2005 року, які акцентують увагу на відновному правосудді.

Медіація в кримінальному процесі є складовою правозахисної системи у багатьох країнах, кожна з яких має свої унікальні підходи та особливості. У Фінляндії, наприклад, закон “Про медіацію у кримінальних та окремих цивільних справах” створив надійний фундамент для розвитку цього інституту, гарантуючи всім громадянам доступ до якісних медіаційних послуг незалежно від місця проживання. Фінські медіаційні служби, що функціонують з 2006 року, забезпечують не лише правовий захист, а й сприяють примиренню між сторонами,

закріплюючи факт визнання вини правопорушниками та погодження на виплату репарацій¹⁴.

Подібні ініціативи реалізовані й у Бельгії, де медіація може бути ініційована сторонами кримінального провадження за рекомендацією прокурора чи суду. Тут законодавчо закріплена необхідність інформування учасників про можливість медіації, що підвищує гнучкість у вирішенні конфліктів. У Швейцарії медіація отримала розвиток завдяки громадським організаціям і регулюється законом, який дозволяє прокурорам делегувати справи присяжним медіаторам. В Іспанії та Португалії медіація спрямована на реінтеграцію неповнолітніх злочинців у суспільство та застосовується для обмеженого кола кримінальних правопорушень.

Загалом, досвід зарубіжних держав демонструє існування двох основних моделей медіації. Англо-саксонська модель розглядає медіацію як альтернативний спосіб вирішення конфліктів без чіткого законодавчого закріплення, що відзначає гнучкість і адаптивність цієї практики. На противагу їй, континентальна модель представляє медіацію як формальний процесуальний інститут, який надійно закріпленний у законодавстві, забезпечуючи альтернативи традиційному кримінальному переслідуванню. Ці різноманітні підходи відображають не лише правові системи країн, а й соціальні цінності, що впливають на правозастосування у сфері медіації.

У Польщі медіація також має значний розвиток, починаючи з 1994–1995 років, коли вперше були реалізовані експериментальні програми у справах з неповнолітніми правопорушниками. Формально ж медіація була закріплена у кримінальному законодавстві Польщі в 1997 році. З того часу цей інститут набув популярності, особливо в кримінальному процесі, де він може бути застосований на будь-якій стадії провадження. Поляки відзначають високий рівень успішності медіації, оскільки близько 85-90% справ, переданих на медіацію, закінчуються укладенням угоди між сторонами, що підкреслює ефективність цього підходу до вирішення конфліктів¹⁵.

Кожна країна на прикладі своїх систем медіації намагається знайти оптимальні рішення для вирішення кримінальних правопорушень, що в свою чергу свідчить про адаптивність і гнучкість правозастосування в залежності від соціальних умов. Медіація в кримінальному контексті не

¹⁴ Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Академія адвокатури України. Київ, 2005. 23 с.

¹⁵ Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця : зб. статей. Київ : Арт-Бюро, 2004. 228 с.

лише зменшує навантаження на судову систему, а й сприяє примиренню, реінтеграції та відновленню відносин між потерпілими та правопорушниками.

Окрім практичних переваг, медіація в кримінальному процесі має глибоке етичне підґрунтя, яке акцентує увагу на відновленні справедливості та гуманізації підходів до правосуддя. Вона дозволяє жертвам злочинів висловити свої переживання та отримати визнання своїх страждань, а правопорушникам – усвідомити наслідки своїх дій та взяти відповідальність за них. Цей діалог між сторонами сприяє не лише індивідуальному зціленню, а й зміцненню соціальної тканини, запобігаючи повторенню злочинів у майбутньому.

У більш широкому контексті медіація стає засобом, що забезпечує інтеграцію принципів відновного правосуддя в традиційні правові системи. Її впровадження в Україні, якщо це буде здійснено з урахуванням міжнародних стандартів і кращих практик, може позитивно вплинути на систему правосуддя, зменшивши конфлікти та поліпшуючи відносини між учасниками кримінальних проваджень. Важливо також, щоб усі учасники процесу – від правоохоронців до суддів – усвідомлювали цінність медіації як альтернативи традиційному підходу, що ґрунтується на покаранні.

Не менш важливим є і освітній аспект, адже для успішного функціонування медіаційних процесів необхідно забезпечити відповідне навчання медіаторів, які повинні мати знання у галузі психології, комунікацій та конфліктології. Це дозволить створити професійну базу для медіаторів, які можуть ефективно взаємодіяти зі сторонами конфлікту і забезпечувати конструктивний діалог.

Таким чином, медіація в кримінальному процесі є не лише юридичним механізмом, а й важливим соціальним інститутом, який може значно покращити якість правосуддя, сприяючи примиренню та відновленню довіри в суспільстві.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні проміжні висновки. Окрім практичних переваг, медіація в кримінальному процесі має глибоке етичне підґрунтя, яке акцентує увагу на відновленні справедливості та гуманізації підходів до правосуддя. Вона дозволяє жертвам злочинів висловити свої переживання та отримати визнання своїх страждань, а правопорушникам – усвідомити наслідки своїх дій та взяти відповідальність за них. Цей діалог між сторонами сприяє не лише індивідуальному зціленню, а й зміцненню соціальної тканини, запобігаючи повторенню злочинів у майбутньому.

Угода про визнання винуватості представляє собою новий особливий порядок кримінального провадження, що виник після прийняття

Кримінального процесуального кодексу України¹⁶ в 2012 році. Вона є важливою складовою розвитку інститутів звільнення від кримінальної відповідальності, які реалізують відновний підхід у кримінальному правосудді. Ця угода укладається між підозрюваним чи обвинуваченим та прокурором, в той час як потерпілий не є учасником процесу. Важливо зазначити, що укладення угоди про визнання винуватості не допускається у випадках, коли шкода була завдана інтересам окремих осіб.

Основною метою угоди є не примирення сторін, а досягнення компромісу, який часто має каральний характер. Цей компроміс може включати пом'якшення покарання чи часткове звільнення від цивільної відповідальності. Процес укладення угоди про визнання винуватості передбачає активну співпрацю підозрюваного чи обвинуваченого зі слідством, що сприяє викриттю інших осіб, залучених у вчиненні злочинів. Компроміс у цьому контексті служить не тільки інструментом для уникнення серйозніших наслідків для підозрюваного, але й важливим елементом для боротьби з кримінальними правопорушеннями¹⁷.

Угода про визнання винуватості може укладатися за ініціативою як прокурора, так і підозрюваного чи обвинуваченого в будь-який момент провадження. Важливою умовою її укладення є участь захисника, а в разі неповнолітнього – також законного представника. Прокурор, приймаючи рішення про укладення угоди, зобов'язаний врахувати кілька факторів, включаючи ступінь сприяння підозрюваного у розслідуванні, характер обвинувачення та суспільний інтерес. У разі відсутності згоди між сторонами, ініціатива не може розглядатися як визнання вини або відмова від обвинувачення.

Крім того, угода про визнання винуватості передбачає певні умови, які мають бути дотримані під час її укладення. Наприклад, у разі особливо тяжких злочинів угода може бути укладена лише за умови викриття підозрюваним інших осіб, які вчинили злочини, та підтвердження наданої інформації іншими доказами. Це свідчить про те, що даний інститут не тільки слугує для швидшого вирішення справ, але й покликаний забезпечити більш глибоке розслідування кримінальних правопорушень, запобігаючи новим злочинам.

¹⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

¹⁷ Svetlichnyi I. V. Restorative justice in combating juvenile delinquency: hermeneutic, historical, psychological aspects. *TRANSFORMATION OF THE LEGAL SYSTEM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER THE INFLUENCE OF MARTIAL LAW*. 2024. P. 212–235. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-462-7-9>

Важливо також зазначити, що угода про визнання винуватості забезпечує значні переваги як для сторони захисту, так і для обвинувачення. Для підозрюваного чи обвинуваченого вона може стати можливістю для швидшого доступу до правосуддя, уникнення невизначеності щодо покарання та зменшення процесуальних витрат. З іншого боку, прокурор отримує можливість заощадити ресурси та час, зосереджуючи увагу на виявленні інших злочинів та злочинців, що важливо в умовах сучасних викликів кримінального правосуддя.

Таким чином, угода про визнання винуватості є інструментом, що сприяє досягненню балансу між інтересами держави, суспільства та осіб, залучених у кримінальний процес. Вона дозволяє не лише пришвидшити кримінальні провадження, але й забезпечити ефективну співпрацю між сторонами, що в свою чергу може призвести до підвищення рівня правопорядку та справедливості у суспільстві¹⁸.

Укладання угоди про визнання винуватості також створює правову базу для захисту прав підозрюваних та обвинувачених, зокрема шляхом забезпечення їх участі в цьому процесі. Обов'язкова участь захисника під час укладення угоди гарантує, що інтереси особи будуть належно представлені та захищені.

Крім того, інститут угод є сприяє переходу від традиційної моделі карального або інквізиційного правосуддя до більш гнучкої та сучасної системи, що враховує як інтереси держави, так і конкретної особи¹⁹. Отже, угода про визнання винуватості представляє собою не лише юридичний механізм, а й правовий інструмент відновного правосуддя.

Щодо сучасної практики відновного правосуддя в Україні розглянемо порядок, який встановлює механізм реалізації пілотного проєкту (далі – Порядок) “Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення” (далі – Програма) на базі системи надання безоплатної правничої допомоги.

“У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях:

– відновне правосуддя у межах Програми – процес, який дозволяє тим, кому була завдана кримінальним правопорушенням шкода, та тим, хто бере відповідальність за завдану шкоду, у випадку їх добровільної згоди та за участю медіатора брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку з вчиненням кримінальним правопорушенням з

¹⁸ Svietchnyi I. Restorative justice as an element of criminal protection of children's rights. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. No. 4. С. 383–386. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.69>.

¹⁹ Malets O., Svietchnyi I. LEGAL COUNTERACTION TO JUVENILE DELINQUENCY BY MEANS OF RESTORATIVE JUSTICE: PRACTICAL ASPECTS. *Law Journal of Donbass*. 2022. Vol. 2, no. 4. P. 108–112. URL: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-108-112>.

метою примирення, реінтеграції та ресоціалізації учасників кримінально-правового конфлікту, відшкодування завданої шкоди та усунення за можливості наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням;

– додаткові засоби ресоціалізації та розвитку неповнолітнього – корекційні, освітньо-інформаційні та психолого-педагогічні програми, профілактичні, освітні та навчальні заходи або система таких заходів, профілактичні бесіди, соціально-виховна робота, соціально-корисні види зайнятості, відвідування гуртків, спортивні заняття тощо, що застосовуються для корегування поведінки та стимулювання реінтеграції неповнолітнього, а в деяких випадках і для відшкодування потерпілому завданої шкоди, якщо додаткові засоби ресоціалізації включають дії неповнолітнього на користь потерпілого;

– реінтеграція неповнолітнього та потерпілого у межах Програми – процес відновлення порушеної конструктивної взаємодії щодо загальноприйнятого соціально-нормативного життя та співіснування у суспільстві, усунення або мінімізації різниці у становищі та/або правах між неповнолітнім, потерпілим та тими існуючими формами спільнот та/або об'єднаннями людей (держава, громада, населення, сім'я, родина, колектив тощо), яких торкнувся конфлікт, викликаний протиправними діями неповнолітнього, що може досягатися завдяки зміцненню соціальних норм та соціальній адаптації у суспільстві (ресоціалізації неповнолітнього, повернення та/або інтеграції, та/або відновлення, та/або реабілітації неповнолітнього та потерпілого) з урахуванням прав та особливих потреб потерпілого та неповнолітнього, пов'язаних з відчуттям справедливості, захищеності та безпеки у суспільстві, а також іншим впливом на них, який має місце за наслідками кримінального правопорушення;

– ресоціалізація неповнолітнього – свідоме відновлення неповнолітнього в соціальному статусі повноправного члена суспільства та повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя у суспільстві, формування позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки;

– угода за результатами медіації у межах Програми (далі – угода за результатами медіації) – угода, що фіксує результат домовленості між сторонами медіації у межах Програми у погодженій між ними письмовій формі з урахуванням вимог Закону України “Про медіацію”, включно з домовленостями про відшкодування завданої шкоди та узгоджені учасниками медіації у межах Програми додаткові засоби ресоціалізації та розвитку неповнолітнього, який бере участь у Програмі.

З метою реалізації Програми проводиться медіація між потерпілим та неповнолітнім, який є підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення (далі – медіація), домовленості між якими фіксуються шляхом укладення угоди за результатами медіації.

Відповідно до Програми сторонами медіації є неповнолітній, який є підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення (далі – неповнолітній), та потерпілий – фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (далі – потерпілий).

У межах Програми медіація застосовується як одна з форм відновного правосуддя, в процесі якої вирішуються питання щодо відшкодування шкоди, завданої потерпілому, реінтеграції потерпілого та неповнолітнього, засобів ресоціалізації неповнолітнього.

Програма впроваджує відновний підхід щодо реагування на кримінальне правопорушення і, зокрема, має на меті забезпечити: відшкодування завданої потерпілому шкоди та його реінтеграцію; запобігання вчиненню неповнолітніми кримінальних правопорушень повторно; ресоціалізацію неповнолітніх та зменшення впливу факторів ризику, які зумовлюють їх протиправну поведінку.

Програма включає: скоординовану організацію ефективної комунікації між неповнолітніми та потерпілими від кримінальних правопорушень; проведення медіації між неповнолітнім і потерпілим; реінтеграцію та додаткові засоби ресоціалізації неповнолітніх (за потреби та можливості).

Проведення медіації забезпечують регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги (далі – центр). Медіація проводиться медіатором, включеним до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, та з яким центром укладено договір про надання послуг з медіації (далі – медіатор).

Програма може бути застосована у разі: наявності потерпілого; наявності неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого; визнання неповнолітнім факту наявності події кримінального правопорушення; згоди неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого на участь у Програмі.

Ця Програма поширюється також на осіб, які на момент прийняття рішення про застосування Програми досягли 18-річного віку. Умовою поширення Програми на осіб, які досягли 18 років, є вчинення ними кримінального правопорушення у неповнолітньому віці.

У кримінальних провадженнях, які відповідають умовам, визначеним в цьому Порядку, дізнавач або слідчий, який здійснює досудове розслідування, інформує неповнолітнього та його законного представника, потерпілого та його законного представника про можливість реалізації Програми шляхом залучення центром медіатора.²⁰

Одночасно дізнавач або слідчий який здійснює досудове розслідування вручає неповнолітньому та його законному представнику, потерпілому та його законному представнику наступну пам'ятку:

“Пам'ятка про участь у Програмі відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення

Для участі у Програмі відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення важливо знати, що:

– *днією з умов участі у Програмі є визнання неповнолітнім факту наявності події кримінального правопорушення. Увага! Визнання факту наявності події кримінального правопорушення не дорівнює визнанню винуватості у вчиненні кримінального правопорушення;*

– *участь сторін конфлікту в Програмі здійснюється виключно за їх добровільною згодою та добровільною згодою їх законних представників на участь у Програмі. Участь у Програмі не обмежується строками здійснення досудового розслідування та судового розгляду;*

– *процес відновного правосуддя у формі медіації, яку проводить медіатор у межах Програми, передбачає активну участь обох сторін конфлікту у вирішенні питань, пов'язаних з наслідками кримінального правопорушення.*

Механізм Програми (короткий зміст):

– *спрямований на відшкодування завданої потерпілому шкоди, його реінтеграцію; ресоціалізацію та реінтеграцію підозрюваного/обвинуваченого для зменшення впливу факторів ризику, що зумовлюють протиправну поведінку;*

– *реалізується у формі медіації, що проводиться медіатором(ами), який(і) залучається(ються) регіональним/міжрегіональним центром з надання безоплатної правничої допомоги (далі – центр) на підставі*

²⁰ Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 22.07.2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text>.

законів України «Про медіацію» та «Про безоплатну правничу допомогу»;

– про можливість участі у Програмі інформують дізнавач, слідчий або прокурор, який за згодою неповнолітнього, потерпілого, їх законних представників передає до центру їхні контактні дані та інформацію про правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Ініціювати участь у Програмі може також захисник неповнолітнього підозрюваного/обвинуваченого, представник потерпілого у кримінальному провадженні;

– неповнолітні особи беруть участь у Програмі за згодою їх законних представників;

– досягнення згоди щодо усунення наслідків кримінального правопорушення здійснюється шляхом залучення медіатора з Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги;

– у процедурі медіації сторони медіації за домовленістю між собою залучають осіб, які можуть їх підтримати (за потреби);

– у разі досягнення згоди сторони медіації укладають письмову угоду за результатами медіації у межах Програми;

– результати участі у Програмі направляються центром дізнавачу, слідчому, прокурору для долучення до матеріалів кримінального провадження. Дізнавач, слідчий, прокурор враховують результати при прийнятті рішення про закінчення досудового розслідування;

– якщо участь у Програмі триває в момент прийняття прокурором рішення у кримінальному провадженні відповідно до статті 283 Кримінального процесуального кодексу України або після закінчення досудового розслідування, сторони медіації або їх представники самостійно подають інформацію про її результати під час судового розгляду.

Наслідки участі у Програмі:

Для потерпілого можливість:

– отримати відшкодування матеріальної та моральної шкоди;

– самостійно впливати на вирішення питань, що виникають у зв'язку з вчиненим кримінальним правопорушенням;

– впоратися з негативними емоціями та переживаннями, спричиненими правопорушенням, бути почутим, відновити емоційний стан та почуття безпеки;

– зрозуміти хто добровільно бере відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, від якого потерпілому завдано шкоду;

– отримати відповіді на питання, що стосуються кримінального правопорушення, безпосередньо від особи, яка бере на себе відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;

– взяти активну участь в розвитку почуття відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Для підозрюваного/обвинуваченого можливість урахування результатів участі у Програмі під час прийняття рішення про наявність підстав для:

– закриття кримінального провадження на підставі частини четвертої статті 56, пункту 7 частини першої статті 284 КПК України;

– звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до статей 45, 46, 48 Кримінального кодексу України (у разі вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку чи нетяжкого злочину);

– укладення угоди у кримінальному провадженні;

– звільнення від покарання на підставі частини четвертої статті 74, статті 105 КК України;

– призначення покарання з урахуванням обставин, що пом'якшують покарання або відповідно до пункту 3 частини першої статті 65, статей 66, 69, 69¹ КК України.²¹

2. Відновне правосуддя у протидії (запобіганні) злочинності

Реінвенцією, пересмисленням та оновленням, які дозволяють адаптуватися до змін та нових концепцій у протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя на міжнародному рівні стають міжнародні конгреси ООН з проблем запобігання злочинності. Конгреси проводяться кожні п'ять років під егідою Економічної та Соціальної Ради ООН. Це універсальні платформи, де країни підсумовують свою співпрацю у сфері боротьби зі злочинністю та пропонують нові стратегії для її запобігання. Хоча конгреси почали роботу після Другої світової війни, питання щодо злочинності неповнолітніх і відновного правосуддя обговорюються лише останніми роками. Наприклад, Віденська декларація 2000 року підкреслила необхідність розвитку політики відновного правосуддя, що враховує інтереси потерпілих, правопорушників і громади. Бангкокська декларація 2005 року також рекомендувала державам-членам ООН

²¹ Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 22.07.2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text>.

активно розвивати відновне правосуддя як альтернативу судовому переслідуванню. У міжнародних актах ООН, Ради Європи та ЄС закріплено як загальні, так і спеціальні норми щодо відновного правосуддя, причому деякі з них рекомендують, а інші зобов'язують держави впроваджувати ці практики в національну правову систему²².

Ю. Микитин зазначає, що міжнародні правові акти містять як загальні, так і спеціальні норми, що стосуються відновного правосуддя. Загальні норми в деяких випадках рекомендують, а в інших – зобов'язують держави імплементувати положення відновного правосуддя у національне законодавство. Спеціальні ж норми регулюють організаційні аспекти застосування цього інституту. Микитин підкреслює, що імплементация таких норм повинна відповідати місцевим правовим та соціокультурним особливостям, а також сприяти адаптації національних систем правосуддя до сучасних викликів, пов'язаних із захистом прав потерпілих та відновленням соціальної справедливості²³.

Українські науковці В. Маляренко та І. Войтюк підкреслюють, що починаючи з 1980-х років, було ухвалено низку резолюцій ООН, які містять загальні положення щодо відновного правосуддя. Відновне правосуддя розглядається як одна з неофіційних та перспективних форм вирішення спорів між потерпілими і правопорушниками, що відповідає сучасним тенденціям до індивідуалізації кримінальної відповідальності та скорочення ролі держави в процесі вирішення таких конфліктів.

Особлива увага в міжнародно-правових актах ООН, які регулюють питання відновного правосуддя, приділяється впровадженню медіації як ефективного інструменту вирішення кримінальних конфліктів. Медіація розглядається як виховний і профілактичний захід, що спрямований на запобігання повторним правопорушенням²⁴.

У 2000 році в рамках ООН була створена спеціальна робоча група, результатом роботи якої став проект резолюції № 2000/14 “Декларація про основні принципи використання програм відновного правосуддя в кримінальній юстиції”, прийнятий Економічною і Соціальною Радою ООН (ECOSOC)²⁵.

²² Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя: Бангкокська декларація ООН від 25 квітня 2005 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/260148___260213.

²³ Микитин Ю. І. Закріплення основ відновного правосуддя у міжнародно-правових актах ООН та Ради Європи. *Відновне правосуддя в Україні*. 2010. Вип. 1-4. С. 15.

²⁴ Friday P. C. An Overview of Restorative Justice Programmes and Issues. Paper prepared for the International Scientific and Professional Advisory Council. 1999. P. 35.

²⁵ McCold P. IIRP Graduate School Chair. Restorative Justice & the United Nations / Alliance of NGOs on Crime Prevention and Criminal Justice. New York, 1997. P. 11.

Чи існують стандарти стосовно відновного правосуддя? Так, можемо стверджувати що такі існують. Документ з назвою “Стандарти відновного правосуддя (Standards for Restorative Justice)” були затверджені Консорціумом Відновного правосуддя (група осіб і організацій у Великобританії, яка займається поширенням відновного правосуддя в цій країні) в 1999 році.

Найважливішим міжнародно-правовим актом, що регулює питання правосуддя у справах неповнолітніх, є Конвенція про права дитини, ухвалена резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 року. Цей документ встановлює основоположні принципи, якими мають керуватися держави при здійсненні правосуддя щодо неповнолітніх, а також містить конкретні гарантії, що стосуються функціонування ювенальної юстиції. Конвенція зобов'язує країни розробляти спеціальні процедури для неповнолітніх правопорушників, які сприяють використанню альтернативних заходів виховного впливу без необхідності залучення їх до судової системи. При цьому, позасудові методи вирішення кримінальних конфліктів мають забезпечувати повне дотримання прав людини і всіх необхідних гарантій²⁶.

Програми відновного правосуддя для неповнолітніх згадуються в різних документах ООН, серед яких Керівні принципи ООН щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи) та Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила). На відміну від обов'язкових для виконання міжнародних договорів, ці документи встановлюють мінімальні стандарти, визнані на міжнародному рівні. Вони мають бути враховані при розробці національного законодавства в галузі ювенальної юстиції або при внесенні змін до чинного законодавства. Запровадження законодавчих норм, що базуються на таких стандартах, спрямоване на забезпечення виконання зобов'язань, визначених Конвенцією про права дитини²⁷.

У дослідженнях, що стосуються розвитку відновного правосуддя в європейських країнах, дослідники наголошують, що система кримінального правосуддя має приділяти більше уваги не лише покаранню правопорушників, але й комплексному відновленню шкоди, заподіяної потерпілим. Вказане в першу чергу відноситься до неповнолітніх учасників кримінального судочинства та включає фізичні,

²⁶ Ashworth A. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *The British Journal of Criminology*. Centre for Crime & Justice Studies. 2002. № 42. P. 578–595.

²⁷ Горова А. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: Європейський досвід. Соціологічний аспект. К.: Наш час, 2006.

психологічні, матеріальні та соціальні аспекти, які є ключовими для забезпечення справедливості²⁸.

ВИСНОВКИ

Відновне правосуддя, як показано вище, має потенціал для справедливого вирішення конфліктів за участю (щодо) неповнолітніх та протидії (профілактики) майбутніх правопорушень.

Для підвищення ефективності відновного правосуддя у протидії злочинності неповнолітніх в Україні, необхідно внести зміни до національного законодавства, що зумовило би більш активне використання відновного підходу. Крім того, слід здійснювати системну підготовку прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів та судів, спрямовану на поглиблення їх розуміння принципів і методів відновного правосуддя. Крім цього, важливим є забезпечення належного фінансування програм відновного правосуддя, що дозволить їх подальше впровадження та розвиток²⁹.

Пропозиції авторів стосуються змін до кримінального процесуального кодекса та законодавства про пробацію. Зокрема, розробка детальних процедурних регламентів для медіації у кримінальних справах, що забезпечить високий рівень консистентності та процедурної якості медіаційних процесів. Пропонується розширення меж застосування угод про примирення на тяжкі та особливо тяжкі злочини, з обов'язковим врахуванням інтересів та позиції потерпілої сторони, за її наявності, тобто з урахуванням кращих світових практик.

Щодо реформування законодавства про пробацію, рекомендується запровадження індивідуалізованих програм пробації, спеціально адаптованих до особливостей неповнолітніх правопорушників, з урахуванням їх психосоціальних потреб³⁰.

Доцільно також організувати навчання, тренінги та спеціалізовані освітні програми для суддів, адвокатів, прокурорів та медіаторів з метою підвищення їхньої кваліфікації у сфері відновного правосуддя. Впровадження запропонованих змін сприятиме оптимізації

²⁸ Marder I. D. Restorative justice and the Council of Europe: an opportunity for progress. Penal reform international. URL: <https://www.penalreform.org/blog/restorative-justice-and-the-council-of-europe>.

²⁹ Светлічний І. В., Светлічна О. В., Малець О. О. Практика протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *MARITIME SECURITY OF THE BALTIC-BLACK SEA REGION: CHALLENGES AND THREATS*. 2022. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-43>.

³⁰ СПІВВІДНОШЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ / І. В. Светлічний та ін. *»ГРААЛЬ НАУКИ«*. 2024. № 44.

кримінального процесу, забезпеченню більш справедливого та збалансованого відновлення стосунків між правопорушниками та потерпілими з акцентом на інтересах неповнолітніх³¹.

Таким чином, подальша імплементація принципів відновного правосуддя зможе покращити ефективність кримінального процесу, позитивно змінити поведінку правопорушників, сприяти справедливому відновленню стосунків між правопорушниками і потерпілими, особливо неповнолітніми та зміцнити громадянське суспільство.

АНОТАЦІЯ

Встановлено, що відновне правосуддя – це комплексний процес вирішення питань, що виникають у зв'язку з вчиненим кримінальним правопорушенням з метою примирення, реінтеграції та ресоціалізації учасників, відшкодування завданої шкоди та усунення наслідків кримінального правопорушення. Показано, що угоди про примирення, можливість укладання яких в кримінальному процесі імплементована у чинний КПК України, можуть бути ефективнішими в разі врахування результатів медіації та є інструментами відновного правосуддя. Доведено, що примирення сторін та відновлення стосунків може відбуватися як за угодою, згідно медіації, так і без неї, в результаті застосування правових інструментів відновного правосуддя. В дослідженні презумується, що в усіх культурах світу існують традиції, подібні відновному правосуддю, адже цінності, такі як добровільне відшкодування шкоди, надійність, гідність і гармонія, що базуються на почутті справедливості та взаємодопомоги, є універсальними.

Доведено, що історичні релігійні тексти обґрунтовують необхідність визнання своїх помилок і щирого покаяння як умов для отримання прощення. Доведено, що тексти як Біблії, так і Корану, підкреслюють, що прощення правопорушників (грішників), людським судом співвідноситься з актами божественного милосердя і справедливості, і що покаяння є ключовим для “очищення від гріхів та подальшого входження до ідеального місця вічного щастя”. Хоча християнство і іслам мають різні теологічні основи і різні уявлення про Бога, обидві традиції поділяють подібні моральні принципи щодо прощення і покаяння.

На прикладі пілотного проекту “Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні

³¹ Теремецький В., Білінська Л. Використання адвокатом медіативних технік та інструментів у кримінальному провадженні. *Приватне право і підприємництво*. 2024. 24(2). DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.70>.

кримінального правопорушення” показано практичні аспекти застосування в Україні відновного правосуддя щодо неповнолітніх.

Проаналізовано досвід відновного правосуддя в Україні та за кордоном, врахована сучасна практика та чинне законодавство, надані пропозиції щодо подальшого розвитку національного законодавства та відновного правосуддя як комплексного підходу до протидії злочинності неповнолітніх.

Ключові слова: відновне правосуддя; угода; медіація; неповнолітні; злочинність; кримінальний процес; прощення; теологія; примирення.

Література

1. Светлічна Д., Светлічна М., Светлічний І. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МЕДІАЦІЇ ТА УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ. *PROBLEMS OF MODERN YOUTH AND THE LATEST METHODS OF ASSISTANCE*, м. Hamburg, 9 верес. 2024 р. С. 64-69. URL: <https://eu-conf.com/en/events/problems-of-modern-youth-and-the-latest-methods-of-assistance/>.

2. Светлічна О., Светлічний І. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 28–31. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6>.

3. Светлічний І. В., Светлічна О. В. ДЕЯКІ ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ. *ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-85>.

4. Светлічний І., Ахмаді А., Светлічна М. ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ СХОДУ: ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 179–182. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-34>.

5. Fisher R., Ury W. Getting to Yes. Negotiating Agreement Without Giving In. New York : Penguin Books, 1983.

6. Craver Ch. B. The Negotiation Process. *American Journal of Trial Advocacy*. 2003. Vol. 27. P. 271.

7. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

8. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального

правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 21.01.2019 р. № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

9. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ М-ва юстиції України від 22.07.2024 р. № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text>.

10. Мазур М. Р., Дмитренко А. А. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. С. 273–277.

11. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

12. Леко Б., Чуйко Г. Медіація : підручник. Чернівці : Книги – XXI, 2014. 520 с.

13. Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Академія адвокатури України. Київ, 2005. 23 с.

14. Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця : зб. статей. Київ : Арт-Бюро, 2004. 228 с.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

16. Svetlichnyi I. Restorative justice as an element of criminal protection of children's rights. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2020. No. 4. P. 383–386. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.69>.

17. Malets O., Svetlichnyi I. LEGAL COUNTERACTION TO JUVENILE DELINQUENCY BY MEANS OF RESTORATIVE JUSTICE: PRACTICAL ASPECTS. *Law Journal of Donbass*. 2022. Vol. 2, no. 4. P. 108–112. URL: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-108-112>.

18. Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя: Бангкокська декларація ООН від 25 квітня 2005 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/260148__260213.

19. Микитин Ю. І. Закріплення основ відновного правосуддя у міжнародно-правових актах ООН та Ради Європи. *Відновне правосуддя в Україні*. 2010. Вип. 1-4. С. 15.

20. Friday P. C. An Overview of Restorative Justice Programmes and Issues. Paper prepared for the International Scientific and Professional Advisory Council. 1999. P. 35.

21. McCold P. IIRP Graduate School Chair. Restorative Justice & the United Nations / Alliance of NGOs on Crime Prevention and Criminal Justice. New York, 1997. P. 11.

22. VOMA Recommended Ethical Guidelines. URL: <http://www.voma.org/docs/ethics.doc>.

23. Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment is also available from UNODC. United Nations Publication Sales No. E. 06.V.15. P. 1–2.

24. Ashworth A. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *The British Journal of Criminology*. Centre for Crime & Justice Studies. 2002. № 42. P. 578–595.

25. Горова А. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: Європейський досвід. Соціологічний аспект. К.: Наш час, 2006.

26. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (“Пекінські правила”) від 29 листопада 1985р. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_211.

27. Marder I. D. Restorative justice and the Council of Europe: an opportunity for progress. *Penal reform international*. URL: <https://www.penalreform.org/blog/restorative-justice-and-the-council-of-europe>.

28. Документи Комітету Міністрів Ради Європи: міжнародні стандарти у сфері судочинства / Верховний Суд України. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

29. Paul C. Friday, «An Overview of Restorative Justice Programmes and Issues», paper prepared for the International Scientific and Professional Advisory Council. 1999. P. 35.

30. Рекомендація Ради Європи «Про медіацію у кримінальних справах» № R(99)19 від 15 вересня 1999 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_828.

31. Faget J. Mediation, criminal justice and community involvement: a European perspective. In *Victim-Offender Mediation in Europe*. The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, ed. 2000. Belgium: Leuven University Press. P. 39–48.

32. Miers D. *An international review of restorative justice*. London: Home Office, 2001.

33. Рамкове рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві. URL: http://fedim.ru/wp-content/uploads/2014/07/o_meste_zhertv_ru.pdf.

34. Светлічний І. В., Светлічна О. В., Малець О. О. Практика протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного

правосуддя. *MARITIME SECURITY OF THE BALTIC-BLACK SEA REGION: CHALLENGES AND THREATS*. 2022.
URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-43>.

35. Svietchnyi I. V. Restorative justice in combating juvenile delinquency: hermeneutic, historical, psychological aspects. *TRANSFORMATION OF THE LEGAL SYSTEM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER THE INFLUENCE OF MARTIAL LAW*. 2024. С. 212–235. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-462-7-9>.

36. Теремецький В., Білінська Л. Використання адвокатом медіативних технік та інструментів у кримінальному провадженні. *Приватне право і підприємництво*. 2024. 24(2). DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.70>.

37. Співвідношення угоди про примирення та медіації в кримінальному процесі відновного правосуддя щодо неповнолітніх / І. В. Светлічний та ін. *ГРААЛЬ НАУКИ*. 2024. № 44. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.10.2024.010>.

Information about the authors:

Svietchnyi Igor Valeriyovich,

Postgraduate Student

Koretsky Institute of State and Law,

National Academy of Sciences of Ukraine

4, Triochsvyatitelska str., Kyiv, 01011, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7328-548X>

Web of Science ResearcherID: LFU-5714-2024

Svietchna Daria Igorivna,

Learner

The Kyiv Territorial Branch of the Minor Academy

of Sciences of Ukraine,

Specialized School I-III Degrees No. 155 with Enhanced English

Language Learning, Shevchenkivskiyi District Kyiv, Ukraine

5, Sichovyh Streltsiv str., Kyiv, 04053, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0005-3194-1131>

Svietchna Mariia Igorivna,

Bachelor's Student

The Linnaeus University, Kalmar, Sweden

Linnéuniversitetet, Kalmar, 391 82, Kingdom of Sweden

<https://orcid.org/0009-0003-5331-2876>